

Zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji

Marina Ajduković, Ninoslava Pečnik
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Studijski centar socijalnog rada

Izvorni znanstveni članak
UDK 179.2
Primljeno: srpanj 1994.

U posljednjih pet godina uočen je pad broja evidentiranih roditelja počinitelja zlostavljanja ili zapuštanja djece i broja djece koja su u tretmanu socijalne skrbi zbog ugroženog razvoja u obitelji. Istraživanje psihosocijalnih aspekata zlostavljanja i zanemarivanja djece u obitelji pokazuju da to smanjivanje nije odraz stvarnog smanjivanja broja djece čiji je razvoj ugrožen u obitelji, već da je tijekom ratnih godina došlo do povećanja "tamne brojke". Navedene su sugestije za uspješnije rano otkrivanje, evidentiranje, prevenciju i tretman zlostavljanja i zanemarivanja djece u obitelji.

Različiti oblici zlostavljanja djece u obitelji poznati su stoljećima, no tek je u posljednjih tridesetak godina taj problem ozbiljno zainteresirao javnost i stručnjake. Danas se čak smatra da je zanemarivanje te tjelesno, psihičko i seksualno nasilje nad djecom u obitelji jedan od najvećih problema suvremenog društva (Archer i Browne, 1988; Newberger i sur., 1986. i drugi). Mnoga djeca izložena su nekom od tih oblika nasilja i nebrige u vlastitom domu već od rođenja. Mnoga od njih osjećat će posljedice nasilja i nebrige čitavog života (Hunter i Killistrom, 1979; Rohner, 1984). Djeca koja su bila zlostavljana ili zanemarivana u djetinjstvu pokazuju čitav niz poremećaja u личности i ponašanju: od školskog neuspjeha, agresivnosti, delinkvencije, pa do psihosomatskih oboljenja. Razvijaju se u odrasle koji teško uspostavljaju zadovoljavajuće odnose s okolinom, češće zanemaruju i odbacuju vlastitu djecu i dr. (Rohner, 1984; Wilson i Herenstein, 1985; Ajduković i Pečnik, 1992).

1. DEFINIRANJE POJMA ZLOSTAVLJANJE I ZANEMARIVANJE

Iako je velik broj istraživanja provedenih u svijetu nedvosmisleno upozorio na negativne učinke zlostavljanja ili/i zanemarivanja djece u obitelji, još uvijek postoje teškoće u definiranju ove pojave. Kad se govori o ugrožavanju djece u obitelji, obično se razlikuje zlostavljanje i zanemarivanje. Pritom se u pravilu razlikuje tjelesni i emocionalni aspekt kod obje pojave (Milling Kinard, 1987). Uz to se kao posebna kategorija ugroženog razvoja djece u obitelji ističe seksualno zlostavljanje. U većini studija i istraživanja, kao i u praksi, operacionalizacija tih pojmova nije precizna, oni se međusobno preklapaju, a kriteriji razlikovanja pojedinih oblika ugrožavanja djece u obitelji nisu jednoznačni (White i sur., 1987. i drugi). Najjasniji su kriteriji za procjenu tjelesnog zlostavljanja, dok su kriteriji za definiranje emocio-

nalnog odnosno psihološkog zlostavljanja ili zanemarivanja manje precizni.

Tjelesno zlostavljanje obično se označava kao ponašanje roditelja koje karakterizira prisutnost neslučajne povrede i iskazivanje otvorene tjelesne agresije prema djetetu. Može uključiti udaranje, gnječenje, paljenje, grebanje, davljenje, vezivanje, izlaganje visokoj temperaturi ili hladnoći, osjetilno preopterećenje (npr. prejako svjetlo, zvuk, odbojni okusi), sprečavanje spavanja i drugo. Iako je pri određivanju tjelesnog zlostavljanja još uvijek odlučujuća vidljiva tjelesna povreda, u današnje vrijeme sve se više naglašava važnost okolnosti i prirode samog ponašanja roditelja.

Zanemarivanje se u pravilu široko definira kao nebriga i propuštanje roditelja da zadovolji emocionalne i razvojne potrebe djeteta, uključujući potrebu za odgovarajućom ishranom, odjećom, smještajem, zdravstvenom brigom, obrazovanjem, intelektualnim poticanjem i emocionalnim razumijevanjem (White i sur., 1987). Dakle, za razliku od zlostavljanja,

zanemarivanje je propuštanje da se nešto učini, a ne neposredno nanošenje povrede ili štete djetetu.

Tako široka definicija zanemarivanja znači da si gotovo svaki roditelj može postaviti pitanje zakazuje li povremeno u zadovoljenju brojnih potreba djeteta, tj. zanemaruje li povremeno svoje dijete. Potrebno je naglasiti da se o zanemarivanju može govoriti tek kad nedostatak roditeljske brige ugrožava razvoj djeteta i njegovu psiho-socijalnu ravnotežu. Uz to, zanemarivanje (uostalom kao i zlostavljanje) jest pojam s "relativnim" značenjem. Kriteriji za njihovu identifikaciju prilagođavaju se općoj kulturnoj razini, običajima, dominantnom sustavu vrijednosti, usvojenim modelima odgoja i zbrinjavanja djece. U nas to prilagođavanje kriterija oslikava tolerancija za (ne) brigu romske djece. Identičan model odgoja u drugim zajednicama ili skupinama smatra se grubim zanemarivanjem.

U najnovije vrijeme zanimanje stručnjaka sve je više usmjereno na psihološko zlostavljanje djece i na odnose između različitih vrsta zlostavljanja i zanemarivanja. Sve je više prisutan stav da je određenje psihološkog zlostavljanja srž ugroženog razvoja djece u obitelji jer je česta popratna pojava svih oblika zlostavljanja i zanemarivanja djece. Posljedice psihološkog zlostavljanja po mišljenju mnogih stručnjaka najrazornije su za dijete i narušavaju njegovo samopoštovanje, sliku o sebi i socijalnu kompetentnost (Brassard i sur., 1987). Stoga ćemo tom obliku zlostavljanja posvetiti posebnu pozornost.

Pri određenju psihološkog zlostavljanja često se postavlja pitanje odnosi li se pridjev "psihološko" na ponašanje roditelja ili na posljedice za dijete. Tako se često kao psihološko zlostavljanje djece navode sljedeća ponašanja roditelja:

- odbacivanje (npr. diskriminacija jednog djeteta u odnosu prema braći i sestrama, odbijanje pružanja pomoći djetetu i slično),

- ponižavanje (npr. nazivanje djeteta pogrdnim imenima, javno naglašavanje odnosno proglašavanje djeteta inferiornim i slično),

- zastrašivanje (npr. prijetnja tjelesnom povredom ili ubojstvom, ostavljanje djeteta samog, prisiljavanje djeteta da gleda nasilje nad onima za koje je emocionalno vezan i slično),

- izoliranje (npr. zaključavanjem djeteta samog na duže vrijeme, nedozvoljavanje druženja s vršnjacima ili odraslim osobama izvan kruga najuže obitelji i slično),

- pogrešno socijaliziranje (npr. potkrepljivanje kriminalnog ponašanja, postavljanje ne-realnih ili antisocijalnih modela ponašanja kao normalnih i prikladnih i slično),

- uskraćivanje emocionalnog odnosa (npr. ignoriranje djetetovih pokušaja komunikacije i kontakta s roditeljem, "mehaničko" postupanje s djetetom bez dodira i govorenja i slično).

Procjenjivanje svakog od tih ponašanja psihološkim zlostavljanjem pretpostavlja određivanje one točke u kojoj se psihološki učinci roditeljskog ponašanja mogu označiti "štetnim". Zuriff (1988) smatra da određivanje te točke nije empirijsko pitanje na koje mogu dati odgovor samo znanstvena istraživanja. Naime, težnja znanstvenoj objektivnosti, jednostavnosti i neutralnosti u ovom području može dovesti do isključivanja vrlo složenih ponašanja i interakcije roditelj-dijete koje mogu imati štetne učinke za djetetov razvoj. U interakciji s osobinama ličnosti djeteta i obilježjima njegovog šireg socijalnog okruženja jedno te isto ponašanje roditelja može, ali i ne mora, imati štetne učinke za djetetov razvoj. Stoga psiholozi, socijalni radnici i pravnici u svom praktičnom djelovanju trebaju sustavno razmotriti svaki slučaj u kojem ima naznaka psihološkog zlostavljanja djeteta.

Činjenica da su kriteriji za procjenu fizičkog zlostavljanja očigledniji, a da su oni koji se odnose na zanemarivanje ili psihološko zlostavljanje često nejasni i gotovo da i ne postoje, ima niz praktičnih posljedica. Tako se npr. velikim dijelom zbog poteškoća definiranja zanemarivanje i emocionalno zlostavljanje relativno rjeđe evidentira. Znatno se rjeđe istražuju nego tjelesno zlostavljanje, iako su njihove posljedice na ishode procesa socijalizacije vrlo značajne (Rohner, 1984; Wilson i Herrenstein, 1985). Uz to, zbog teškoća i nepreciznosti pri definiranju zanemarivanja i psihološkog zlostavljanja vrlo je teško uspoređivati rezultate različitih istraživanja iz tog područja.

Sve opisane poteškoće vezane uz određivanje različitih oblika ugroženog razvoja djece u obitelji očituju se u zakonskom

određenju tih pojava u nas. Ugrožen razvoj djece u obitelji reguliran je u nas s tri zakona. To su Zakon o socijalnoj skrbi, Zakon o braku i porodičnim odnosima te Kazneni zakon. Zakonodavno reguliranje ove pojave ilustrirat će se odredbama navedenim u Prijedlogu kaznenog zakonika Republike Hrvatske. U tom prijedlogu, u glavi koja se odnosi na kaznena djela protiv braka, obitelji i mladeži, posebno se određuje zapuštanje i zlostavljanje djeteta ili maloljetnika (članak 215).¹

Pri određivanju zapuštanja zakonodavac posebno ističe "grubo zanemarivanje" i naglašava njegove učinke na razvoj djeteta. I pri određivanju zlostavljanja, uz prisutnost teških tjelesnih povreda ili narušenog zdravlja djeteta, ističe se njegova štetnost za razvitak maloljetnika. Pretpostavlja se sveza između zlostavljanja u obitelji i nekih asocijalnih ponašanja kod djece, kao što je npr. prosjačenje, prostitucija, delinkvencija i drugo. Dok pojam "grubo zanemarivanje" nije operacionaliziran, zlostavljanjem se dijelom operacionalizira. Razlika između tjelesnog i psihološkog zlostavljanja nije naglašena. Važno je da se kod oblika ugroženog razvoja djece u obitelji naglašavaju posljedice za djetetov razvoj. Takvo je određenje zlostavljanja i zanemarivanja poboljšanje u usporedbi s dosadašnjim Krivičnim zakonom Republike Hrvatske, i to upravo u naglašavanju i konkretizaciji učinaka zlostavljanja i zanemarivanja na razvoj djeteta (npr. dodana je delinkvencija kao jedna od posljedica ugroženog razvoja djece u obitelji). Također je naglašena interakcija "nakana + nemarnost" u samom biću ovog kaznenog djela. Naravno, nije se ni moglo očekivati da će u zakonskom tekstu ove pojave biti potpuno operacionalizirane, što pretpostavlja suradnju pravnika, psihologa, psihijataru i socijalnih radnika u procjenjivanju one točke u kojoj

određeno ponašanje roditelja postaje štetno za dijete.

2. TEORIJSKI MODELI OBJAŠNJENJA ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA

Sustavno istraživanje zlostavljanja i zanemarivanja djece u obitelji relativno je kratko, pa ne iznenađuje da dosadašnja saznanja nisu objedinjena u jedinstveni i općeprihvaćeni teorijski model objašnjenja ove pojave. Od identifikacije "sindroma zlostavljanog djeteta" (Kempe i sur., 1962) predloženo je nekoliko teorija za objašnjenje nastanka i održavanja zlostavljanja i zanemarivanja koje su utjecale na razvoj općih smjerova istraživanja te na razvoj programa tretmana i prevencije.

Prema Amermanu (1990) mogu se razlikovati tzv. tradicionalni i integrativni modeli objašnjenja ugroženog razvoja djece u obitelji. U tradicionalne modele, koji dominiraju sedamdesetih godina, uvrštava se psihopatološki model (npr. Steele i Pollock, 1968, prema Amerman, 1990), socio-kulturalni (npr. Gelles, 1973; Gil, 1970, prema Amerman, 1990) i socijalno-situacijski (Parke i Collmer, 1975, prema Amerman, 1990). Zajedničko im je da uzroke zlostavljanja traže u jednom skupu činitelja, npr. psihopatoloških osobina roditelja ili socio-okolinskih stresora. Empirijske provjere tih modela pokazale su da iako postoji veza između skupina činitelja koji su u temelju navedenih modela, niti jedan od njih konzistentno ne karakterizira sve obitelji u kojima je evidentirano zlostavljanje djece. Tako se npr. pri provjeri psihopatološkog modela pokazalo da iako postoji veza između raznih osobina ličnosti roditelja i maltretiranja djece, tek su kod 10-15% roditelja koji maltretiraju djecu utvrđeni psihijatrijski poremećaji (Amerman, 1990). Uz to, pokazalo se da i rodi-

¹ Zapuštanje i zlostavljanje djeteta ili maloljetnika

Članak 215.

(1) Roditelj, usvojitelj, staratelj ili druga osoba koja grubo zanemaruje svoje dužnosti zbrinjavanja i odgoja djeteta ili maloljetnika, nemarno se odnoseći prema ozbiljnoj ugroženosti njegovog odgoja, razvitka ili zdravlja, kaznit će se novčanom kaznom ili zatvorom do tri godine.

(2) Kaznom iz stavka 1. ovog članka kaznit će se roditelj, usvojitelj, staratelj ili druga osoba koja zlostavlja dijete ili maloljetnika, sili ga na rad koji ne odgovara njegovoj životnoj dobi, ili na pretjerani rad, ili na prosjačenje, ili ga iz koristoljubnja navodi na ponašanje koje je štetno za njegov razvitak.

(3) Ako je uslijed djela iz stavka 1. i 2. ovoga članka nastupila teška tjelesna povreda ili je nastupilo teško narušenje zdravlja djeteta ili maloljetnika, ili se dijete ili maloljetnik odao prosjačenju, prostituciji ili drugim oblicima asocijalnog ponašanja ili delinkvenciji, počinitelj će se kazniti zatvorom od tri mjeseca do pet godina.

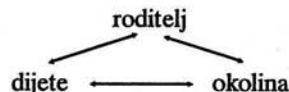
(Prijedlog kaznenog zakonika Republike Hrvatske)

telji koji ne zlostavljaju svoju djecu imaju osobine pripisane zlostavljaateljima (Starr, 1982, prema Giovannoni, 1985).

Polazeći od tih saznanja, osamdesetih godina javljaju se prvi integralni modeli objašnjenja ugroženog razvoja djece u obitelji. Najpoznatiji su ekološki model (Belsky, 1980), transakcijski (Cicchetti i Rizley, 1981, prema Amerman, 1990) i tranzicionalni (Wolfe, 1987), socio-psihološki model (Gelles i Cornell, 1985) i interakcijski model (Bittner i Newberger, 1981). Te integrativne modele ilustrirat ćemo interakcijskim modelom Bittnera i Newbergera (1981). Oni predlažu opći model koji sažima činitelje rizika za nasilje u obitelji. To je nasilje posljedica interakcije socio-kulturalnih faktora i stresora prisutnih na različitim razinama društva, obitelji, roditelja i

djeteta. Model je prikazan na slici 1. Zanimljivo je da je to jedan od rijetkih modela koji nije usmjeren jedino na zlostavljanje djece, već kao rezultat nepovoljne interakcije činitelja rizika navodi uz tjelesno zlostavljanje djeteta i zapuštanje i psihološko zlostavljanje.

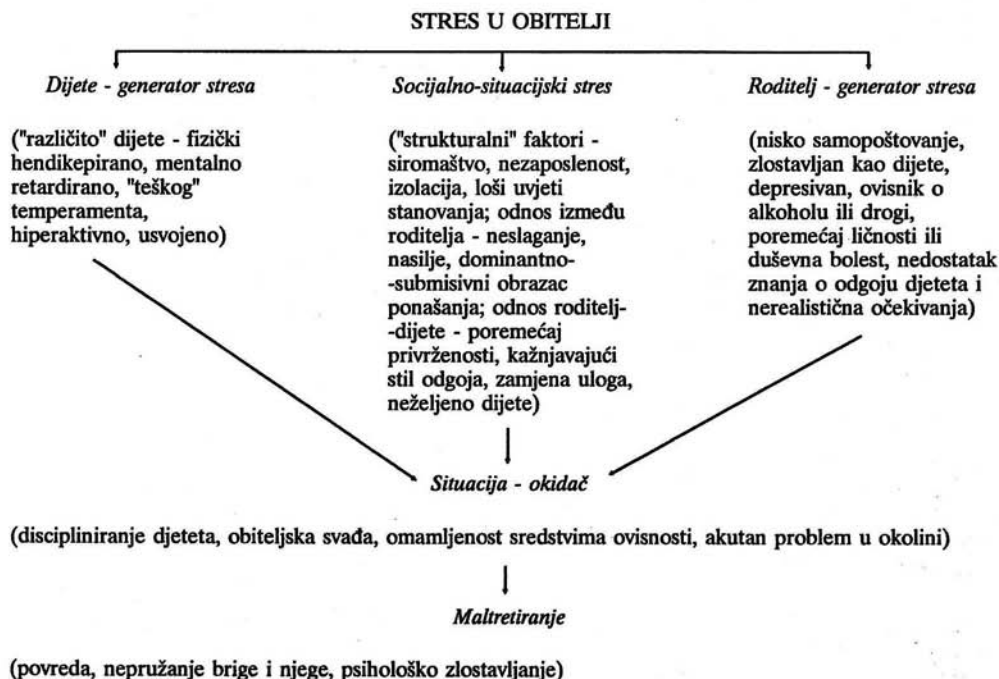
Detaljniji opis modela prikazan je u radu N. Pečnik (1993). Zajedničko im je da svoja objašnjenja zlostavljanja i zanemarivanja u obitelji traže u interakciji

iako doprinos svake od navedenih skupina činitelja rizika procjenjuju i operacionaliziraju

Slika 1. Model ugroženog razvoja djece u obitelji Bittnera i Newbergera (1981)

Socio-kulturalni činitelji
Vrijednosti i norme vezane uz nasilje i silu; prihvaćenost tjelesne kazne; neegalitarne, hijerarhične društvene strukture; izrabljivački interpersonalni odnosi; vrijednosti vezane uz natjecanje nasuprot suradnji; otuđujući ekonomski sustav; prihvaćenost sloja neprestano siromašnih, obezvrjeđenje djece i ostalih uzdržanih osoba; institucionalne manifestacije navedenog u zakonu, zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti, obrazovanju, sportu, zabavi, itd.

na specifičan način. Uz to, u suvremenim teorijskim objašnjenjima sve se veća pozornost pridaje tzv. činiteljima "zaštite" umjesto činiteljima "rizika" za ugrožen razvoj djeteta u obitelji. To je odraz i širih promjena u konceptualizaciji socijalnog rada i primijenjene psihologije. Naime, u posljednjih deset godina prisutan je teorijski i u praksi utemeljen zaokret usmjerenosti interesa od patologije, negativnog i rizičnog u pojedincima i njihovom okruženju, ka pozitivnom i zdravom kao temelju prevencije i tretmana.

3. OPSEG ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA DJECE U HRVATSKOJ

Polazeći od saznanja da je zlostavljanje i zanemarivanje nedvojbeno dijelom odraz socio-okolinskih stresora, opravdano je pitanje kakav je opseg te pojave u nas danas. Kao posljedica ratnih stradanja i agresije na Hrvatsku mnoge obitelji bile su izložene snažnim socio-okolinskim stresorima, kao što je pragonstvo, razdvojenost članova obitelji, gubitak socijalne mreže, nezaposlenost i drugo. Ipak, broj evidentiranih slučajeva zlostavljanja i zanemarivanja djece u obitelji u stalnom je padu. Pogledajmo prvo podatke nadležnih službi socijalne skrbi (tablica 1).

Tablica 1.

Broj djece i mladeži u stanju socijalno-zaštitne potrebe zbog roditeljskog zlostavljanja ili zanemarivanja (podaci centara za socijalni rad)

Godina	1990.	1991.	1992.	1993.
Broj djece	3.557	2.584	2.336	2.248
% prema 1990.	100	72.6	65.7	63.2

U usporedbi s 1990. godinom broj djece koja su u tretmanu socijalne skrbi zbog ugroženog razvoja u obitelji u stalnom je padu i u posljednje četiri godine pao je 37%. Sličan trend pada, iako još uočljiviji, zabilježen je i u statistikama pravosudnih organa (tablica 2).

U posljednjih pet godina broj optuženih i osuđenih za krivično djelo zapuštanja i zlostavljanja maloljetnika pao je više od 60%. Pritom je u promatranom razdoblju udio osuđenih prema optuženima bio gotovo konstantan, što govori u prilog konzistentnim stavovima i normama pri odlučivanju djelatnika

pravosuđa. Važno je da je u promatranom razdoblju broj podnesenih prijava značajno pao.

Tablica 2.

Optužene i osuđene punoljetne osobe za krivično djelo zapuštanja i zlostavljanja maloljetnika (čl. 101. KZ) (podaci Republičkog zavoda za statistiku)

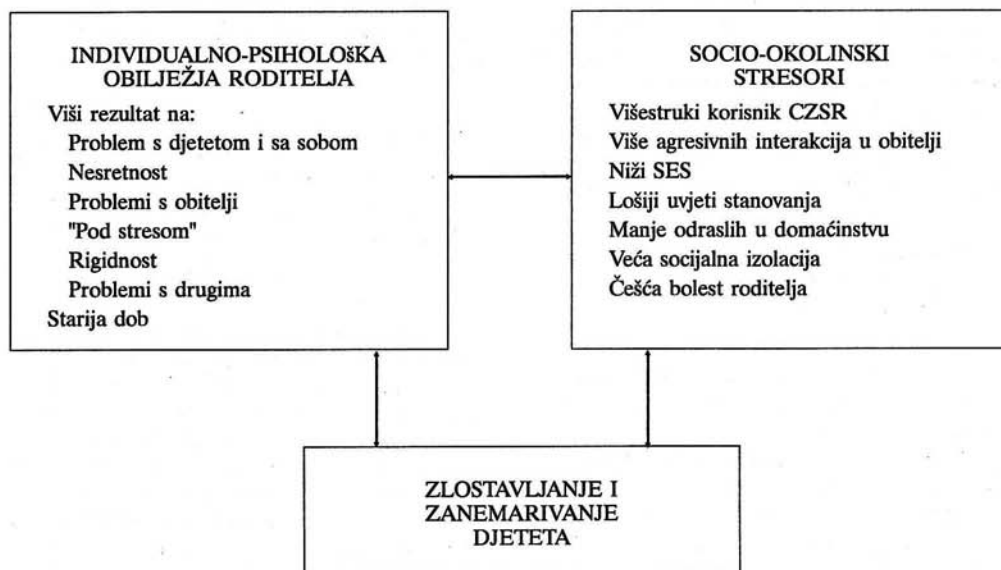
Godina	Optuženi	% prema 1989.	Osuđeni	% prema 1989.	Osuđeni/Optuženi
1989.	162	100.0	103	100.0	63.3
1990.	141	87.0	104	100.1	73.7
1991.	122	75.3	81	78.6	66.4
1992.	93	57.4	63	61.2	67.7
1993.	61	37.6	40	38.8	65.5

Što pokazuje taj izrazit pad broja evidentiranih roditelja počinitelja zlostavljanja i zanemarivanja, kao i smanjivanje broja djece koja su u tretmanu socijalne skrbi zbog ugroženog razvoja u obitelji? Je li to odraz stvarnog smanjivanja pojave ili se radi o većoj "tamnoj brojci" ugrožene djece u obitelji? Nalazi istraživanja činitelja rizika zlostavljanja i zanemarivanja koje je provedeno u Hrvatskoj u okviru projekta *Psihosocijalni činitelji zlostavljanja i zanemarivanja djece u obitelji* u razdoblju 1991-1993. upućuju na to da se, po svemu sudeći, radi o povećanju tzv. tamne brojke zlostavljanja i zanemarivanja djece u obitelji.

Samo istraživanje provedeno je pod integrativnim modelom i uključilo je varijable koje se odnose na roditelja, dijete i socijalno okruženje (Pečnik, 1993). Ispitivanjem su obuhvaćene dvije skupine roditelja - roditelji evidentirani u sustavu socijalne skrbi zbog zlostavljanja ili/i zanemarivanja djece (N=59) te roditelji iz opće populacije (N=513). Odgovarajućim diskriminacijskim analizama utvrdile su se osobine roditelja i svojstva socio-okolinskog okruženja obitelji koji pridonose većem riziku zlostavljanja i zanemarivanja djeteta u obitelji. Najveći doprinos toj diskriminacijskoj funkciji dali su sljedeći faktori - višestruki korisnici CZSR, problemi s djetetom i sobom, nesretnost, problemi s obitelji, "pod stresom", rigidnost, problemi s drugima, agresivne interakcije u obitelji, socio-ekonomski status i dob roditelja. Nalazi su objedinjeni na slici 2.

Činjenica da riziku za zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji značajno pridonose socio-okolinski stresori, kao što su npr. lošiji uvjeti stanovanja, veća socijalna izolacija u

Slika 2. Integrativni empirijski model činitelja rizika zlostavljanja i zanemarivanja djece u Hrvatskoj (Pečnik, 1993)

obitelji, manja socijalna podrška i drugo, upozorava da smo u proteklom razdoblju mogli očekivati povećanje, a ne smanjenje broja "rizičnih" obitelji. Kako onda možemo objasniti pad broja evidentiranih roditelja odnosno djece čiji je razvoj ugrožen?

Opće je prihvaćeno da je zbog teškoća i nepreciznosti pri definiranju zlostavljanja i zanemarivanja identifikacija tih pojava u praksi često pod utjecajem osobnih vrednota, stavova i iskustava profesionalaca. Tako su npr. Türbet i O'Toole (1980) pokazali da kad se stručnjacima prikaže isti slučaj uz mijenjanje etničke pripadnosti i socio-ekonomskog statusa obitelji, dolazi do promjene u procjeni situacije u obitelji - djeca roditelja koji "pripadaju" manjinskim grupama i imaju niži socio-ekonomski status značajno se češće procjenjuju kao žrtve zlostavljanja. Također se pokazalo da procjena zlostavljanja i zanemarivanja ovisi i o stručni procjenjivača. Tako se socijalni radnici, liječnici, pravnici, psiholozi, psihijatri i nastavnici međusobno razlikuju u jasnoći kriterija pri procjenjivanju je li neko dijete ugroženo u obitelji (Giovannoni i Becerra, 1979). Iz tih

istraživanja proizlazi da se procjena o zanemarivanju i zlostavljanju donosi na temelju kriterija koji nisu vezani samo uz odgojnu situaciju, nego da i niz drugih činitelja vezanih uz samog procjenjivača i norme šire zajednice igraju veliku ulogu.

U situaciji rata i agresije na Hrvatsku, uz te uobičajene činitelje rizika u identifikaciji zlostavljanja i zanemarivanja u obitelji nedvojbeno je djelovao i niz drugih okolnosti vezanih uz šire socijalno okruženje. Tako su djelatnici centara za socijalni rad u proteklom razdoblju bili ponajprije usmjereni na zbrinjavanje velikog broja prognanika i izbjeglica. Uz to, u situaciji kada je nekoliko desetaka tisuća djece bilo ugroženo ratnim stradanjima, ugroženi razvoj pojedinog djeteta u obitelji možda nije bio tako uočljiv socijalni problem kao ranije. Također, raspon intervencija i stručne pomoći obiteljima u kojima je bilo prisutno zlostavljanje tijekom ratnih godina bio je znatno sužen. To je također moglo utjecati na odluku stručnjaka da u određenim slučajevima ne evidentiraju obitelji u kojoj se ugrožava razvoj djece.

U prilog procjene da je u posljednjih nekoliko godina došlo do porasta "tamne brojke" zlostavljanja i zanemarivanja djece u obitelji posredno govori podatak o povećanju broja maloljetnih počinitelja krivičnih djela (tablica 3). Taj porast, između ostalog, pokazuje da su obiteljski modeli nadzora i kontrole ponašanja djece i mladeži popustili. Također je oslabilo ili gotovo potpuno izostalo preventivno ili tretmansko djelovanje u rizičnim obiteljima. To je također kao posljedicu moglo imati povećanje delinkvencije. Ističemo povećanje broja djece i mladeži počinitelja krivičnih djela jer, kao što smo mogli vidjeti, zakonodavac jasno ističe delinkvenciju kao jedan od negativnih učinaka zlostavljanja u obitelji.

Tablica 3.
Prijavljenje maloljetne osobe po krivičnom djelu
(podaci Republičkog zavoda za statistiku)

Godina	Broj prijavljenih	% prema 1989.
1989.	2.570	100.0
1990.	2.689	104.6
1991.	2.124	82.6
1992.	2.509	97.3
1993.	3.267	127.2

4. ZAKLJUČAK

U posljednjih pet godina uočen je pad broja evidentiranih roditelja počinitelja zlostavljanja ili zapuštanja djece, kao i broja djece koja su u tretmanu socijalne skrbi zbog ugroženog razvoja u obitelji. Empirijsko istraživanje psihosocijalnih aspekata zlostavljanja i zanemarivanja djece u obitelji upućuje na to da ovo smanjivanje nije odraz stvarnog smanjivanja broja djece čiji je razvoj ugrožen u obitelji. Opravdano se može pretpostaviti da je tijekom ratnih godina došlo do

povećanja "tamne brojke" zbog toga što je, s obzirom na sva ratna stradanja djece, problem zlostavljanja i zanemarivanja bio manje uočljiv nego ranije, a mogućnosti preventivnog i tretmanskog djelovanja manje. Nedvojbeno je da će usmjeravanje djelatnika socijalne skrbi na njihove uobičajene poslove ponovno dovesti u središte profesionalnog zanimanja i problem zlostavljanja i zanemarivanja djece u obitelji. Da bi rad na radnom otkrivanju, evidentiranju, prevenciji i tretmanu bio uspješniji, bilo bi poželjno:

1. prirediti jedinstveni i jednoznačni način evidentiranja različitih aspekata ugroženog razvoja djece u obitelji u različitim sustavima - pravosuđa, socijalne skrbi, zdravstva;

2. operacionalizirati kriterije identificiranja zlostavljanja i zanemarivanja djece u obitelji uvažavajući kako neposredne, ali i dugotrajnije posljedice za djetetov razvoj, tako i okolnosti i prirodu ponašanja roditelja;

3. utvrditi kriterije obveznog prijavljivanja zlostavljanja i zanemarivanja djece u obitelji te pratiti njihovo provođenje u praksi;

4. povećati raspon tretmanskih intervencija i drugih načina pružanja pomoći obitelji u kojoj je prisutno zlostavljanje i zanemarivanje djece (npr. uvođenje savjetovaništa za obitelj u krizi i slično);

5. smanjiti konflikt uloga djelatnika socijalne skrbi koji su često i sudionici u sudskom procesu protiv roditelja zlostavljača i osoba koje bi trebale tretmanski djelovati u obitelji;

6. usmjeriti se na prevenciju zlostavljanja i zanemarivanja u obitelji, a ne na uklanjanje ili liječenje njegovih posljedica;

7. poticati interdisciplinarnu suradnju na svim razinama djelovanja - od prevencije do donošenja sudske odluke.

LITERATURA

- Ajduković, M. & Pečnik, N. (1992) Žena - žrtva ili počinitelj nasilja u obitelji. *Žena*, 50 (1-3), 10-23.
- Ammerman, R.T. (1990) Etiological models of child maltreatment: A behavioral perspective. *Behavior Modification*, 14, 230-254.
- Archer, J. & Browne, K.D. (Eds) (1988) *Human Aggression: Naturalistic Approaches*, Routledge, London.

- Belsky, J. (1980) Child maltreatment: An ecological integration. *American Psychologist*, 35, 320-33.
- Bittner, S. & Newberger, E.H. (1981) Pediatric understanding of child abuse and neglect. *Pediatrics in Review*, 2 (7), 197.
- Brassard, M.R., Germain, R. & Hart, S.N. (1987) *Psychological maltreatment of children and youth*. Pergamon Books, Inc.
- Gelles, R.J. & Cornell, C.P. (1990, 1985) *Intimate violence in families*. Sage Publications, Inc.

- Giovanoni, J.M. (1985) Child abuse and neglect: An overview. In J. Laird & A. Hartman (Eds.): *A Handbook of Child Welfare: Context, Knowledge and Practice*. N.Y.: The Free Press. 193-212.
- Hunter, R.S. & Kilistrom, N. (1979) Breaking the cycle in Abusive Families, *American Journal of Psychiatry*, 136 (10) 1320-1322.
- Kempe, C.H., Silverman, F.N., Steele, B.F., Droegmueller, W., & Silver, H.K. (1962) The battered-child syndrome. *Journal of the American Medical Association*, 181, 17-24.
- Milling Kinard, E.M. (1987) Child abuse and neglect, *Encyclopedia of Social Work*, NASW, Silver Spring, 223-231.
- Newberger, C., Melnicoe, L.H. & Newberger, E.H. (1986) The American family in Crisis: Implications for children, *Current Problems in Pediatrics*, 16 (12), 670-739.
- Pečnik, N. (1993) *Provjera metrijskih karakteristika Inventara rizičnosti za zlostavljanje djece*. Magistrski rad, Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Rohner, R. (1984) *Handbook for the study of parental acceptance and rejection*, University of Connecticut.
- Turbett, J.P. & O'Toole, R. (1980) Physicians' recognition of child abuse, paper presented at the *Annual Meeting of the American Sociological Association*, New York.
- Wilson, J.Q. & Heernstein, R.J. (1985) *Crime and human nature*, Simon and Schuster, New York.
- White, K.M., Snyder, J. Bourne, R. & Newberger, E.H. (1987) *Treating Family violence in a pediatric hospital: A program of training, research and services*, National Institute of Mental Health, Rockville.
- Wolfe, D.A. (1987) *Child abuse: implications for child development and psychopathology*. Newburn Park, CA: Sage.
- Zuriff (1988) A quick solution to psychologist's problem of defining psychological maltreatment. *American Psychologist*, 45.

Summary

ABUSE AND ABANDONMENT OF CHILDREN IN THE FAMILY

Marina Ajduković, Nina Pečnik

In the last five years, there has been a decrease in the number of registered parents who abuse or abandon their children. The decrease is reflected in the number of children who are provided with social welfare treatment because of endangered development within the family. The research of psycho-social aspects of abuse and abandonment of children in the family has shown that its decrease is not the result of an actual decrease in the number of children whose development in the family has been jeopardized but rather that the so called "dark figure" has increased in the years of war. The paper contains some suggestions for more successful early detection, registration, prevention and treatment of abused and abandoned children in the family.